

שמות], שהם סדורים שם: ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון, שהם בני לאה כסדר תולדותם; בנימין [בן רחל], דן נפתלי גד אשר [בני השפחות], יוסף [בן רחל].

כיצד:

ששת בני לאה [ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון] כתובים כסידורן בזה אחר זה ועל האבן האחת.

שני בני רחל [בנימין ויוסף]: כתובים היו אחד מכאן [בנימין כתוב ראשון לשמות שבאבן השניה], ואחד מכאן [יוסף כתוב אחרון לשמות שבאותה אבן].

וארבע בני השפחות [דן נפתלי גד ואשר] כתובים היו כסדר תולדותם בזה אחר זה באמצע בין שני בני רחל.⁽¹⁾

ומקשינן: ואלא מאי [איך] אני מקיים — לדעת רבי חנינא בן גמליאל — את הפסוק: "על האבן השנית כתולדותם", כיון שאני אומר שלא היה כתוב על אף אחת מן האבנים "כתולדותם" שנולדו ליעקב?⁽²⁾

וחמשים אותיות של שמות השבטים היו על שני האבנים כאחד:

עשרים וחמש אותיות על אבן זו, שהרי כך עולה סכום אותיותיהם של השבטים הנזכרים, ועשרים וחמש אותיות על אבן זו, ויתבאר חשבון זה בהמשך הענין.

רבי חנינא בן גמליאל אומר:

ב-17 לא כדרך שהשבטים חלוקין [סדורים] בחומש הפקודים [ספר במדבר], חלוקין [סדורים, כשחצים בזה וחצים בזה] באבני אפור —

כלומר: לא תאמר שסדר כתיבתם על גבי אבני האפור הוא כסדר שהם סדורים בספר במדבר, דהיינו: ראובן הראשון, ואחריו שמעון [לוי] יהודה יששכר וזבולון באבן אחת, ובאבן השנית: יוסף [היינו אפרים ומנשה הנזכרים שם] בנימין דן אשר גד נפתלי.

אלא סדר כתיבתם באבני האפור היה כדרך שהם חלוקין [סדורים] בחומש שני [ספר

השפחות כתובים היו באמצע בין בני לאה שהיו כתובים למעלה, לבני רחל שהיו כתובים למטה, מזה אחד ומזה.

ולא נתבאר לפי פירושו: מה בא רבי חנינא בן גמליאל לומר: "לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים, חלוקים באבני אפור, אלא כדרך שחלוקין בחומש שני", כי סדרו של הרמב"ם אינו כסדר שבספר שמות, בנפתלי ודן, וביוסף ובנימין; ואף אינו כזה של חומש הפקודים.

2. כי מלבד שבנימין ויוסף לא היו כתובים כסדר תולדותם, הרי אחר ארבעת בני לאה נולדו ליעקב ארבעה בנים מבלהה וזלפה, ואילו

1. שיטת הרמב"ם [כלי המקדש ט ט] היא: שהיה כתוב ראובן באבן אחת ושמעון באבן שניה, לוי מכאן ויהודה מכאן, יששכר מכאן וזבולון מכאן, [עד כאן בני לאה]; נפתלי מכאן ודן מכאן, גד מכאן ואשר מכאן, [עד כאן בני השפחות]; יהוסף מכאן ובנימין מכאן [אלו בני רחל]; ונתחבטו כולם מהיכן לקח הרמב"ם שיטה זו!?

וב"אבי עזרי" כתב שהרמב"ם היה גורס בדברי רבי חנינא בן גמליאל: בני לאה ורחל כסידורן, וכיצד היו כתובים: אחד מכאן ואחד מכאן [אחד באבן זו והשני באבן שניה], ובני

משבט לוי (3) — שהיה על הר גריזים — למטה בין שני ההרים ואינו עומד על הר גריזים.

ותמהינן: אדרבה מפני שלוי למטה הרי בצרי להו [נפחת מספרם]!! כלומר: וכי משום שחלק משבט לוי היה חסר מבני ישראל שהיו על הר גריזים, אתה אומר שהם היו מרובים, והרי זה סיבה שיהיה מספרם מועט ולא מרובה!?

ומשיננן: הכי קאמר: חציו שעל הר גריזים מרובה היה מחציו שעל הר עיבל, אף על פי שחלק משבט לוי היו למטה, ולמה? משום שבני יוסף שהיו עם רב עממם של החצי מבני ישראל שהיו על הר גריזים.

וכמו שנאמר אצל בני יוסף (יהושע יז טו): "וידברו בני יוסף את יהושע לאמר, מדוע נתתה לי נחלה גורל אחד וחבל אחד, ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה'", הרי שהיו עם רב.

ואגב שהובאה טענתם של בני יוסף, מפרשת הגמרא גם את תשובת יהושע לבני יוסף, וכמו שנאמר:

"ויאמר אליהם יהושע לבני יוסף: אם עם רב אתה, עלה לך היערה [ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים, כי אין לך הר אפרים]."

כך אמר להן יהושע: לנו והחבאו עצמכם בייערים, שלא תשלוט בכם עין הרע. (4)

ומפרשינן: שהיו כתובים כשמות שקרא להן אביהן, ולא כשמות שקרא להן משה!

דהיינו: "ראובן" ולא "ראובני", "שמעון" ולא "שמעוני", "דן" ולא "דני", "גד" ולא "גדי".

ומברייתא זו תיובתא דרב כהנא שלמד מתיבת "והחציו" שהיו חלוקים בהרים כשם שחלוקים באבנים, שהרי בין לתנא קמא ובין לרבי חנינא בן גמליאל לא היו חלוקים על האבנים, כדרך שהיו חלוקים בהרים!?

ומסקינן: אכן תיובתא!

ומאחר שנדחה פירושו של רב כהנא בתיבת: "והחציו" האמור ביהושע על חצי מישאל שהיו עומדים על הר עיבל, הלוא תיקשי בין לתנא קמא דבריייתא ובין לרבי חנינא בן גמליאל:

ואלא מאי "והחציו" אל מול הר עיבל, דמשמע: החצי הנזכר או הידוע; שהרי בין למר ובין למר, לא נתחלקו בהרים כשם שנתחלקו באבנים!?

תנא בברייתא: זה שאמר הכתוב: "והחציו אל מול הר עיבל" היינו הממועט שבחציו [החצי המועט].

כי חציו של עם ישראל שהיה מול הר גריזים, היה מרובה במספר מחציו של עם ישראל שהיה מול הר עיבל, מפני שחלק

4. ולפשוטו של מקרא ביאר רש"י שם: אם עם רב אתה: יש כך כח לכרות יערות ולפנותה, ושם תבנה ערים; ובראת: לשון כריתה הוא.

באבנים היו כתובים ששת בני לאה בזה אחר זה. 3. לקמן לו א מבואר, מי היה למעלה ומי היה למטה.

וכי אטו הנני שמות השבטים הוו חמשים
אותיות!?

והרי בציר חדא הו(5) [יש כאן חמשים
פחות אחד]?! (6)

אמר רבי יצחק:

יוסף הוסיפו לו אות אחת ונקרא "יהוסף"
וכך נכתב הוא על האבן השנית, שנאמר
[תהלים פא ו]: "עדות ביהוסף שמו, בצאתו
על ארץ מצרים". (7)

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק:

והרי "כתולדותם" בעינן, דמשמע כשמות
אשר קרא להן אביהן. (8)

אלא כל [רוב] התורה "בנימין" חסר כתיב,
והכא על האבנים בנימין שלם נכתב,
כדכתיב: "ואביו קרא לו בנימין" מלא,

לדעת רבי חנינא בן גמליאל, וראה "עיון יעקב".
ב. צריך ביאור: כיון ד"כתולדותם" משמע
לאפוקי "יהוסף", אם כן למה הוצרך רבי חנינא
בן גמליאל, לומר שהוא בא לאפוקי שמות של
משה, ולא שם "יהוסף"?!?

וראה ב"כסף משנה" [ט ט מכלי המקדש],
שביאר בדעת הרמב"ם, שלרבי חנינא בן גמליאל
אין דורשים "כתולדותם", שלא לקרוא ליוסף
"יהוסף", ולכן הרמב"ם שפסק לדעת הכסף
משנה כרבי חנינא בן גמליאל, כתב, שכותבים
"יהוסף"; וראה ב"אור החיים", שתמה עליו,
שאדרבה איפכא מיסתברא, שכל שכן לרבי
חנינא בן גמליאל צריך שיהיו השמות
"כתולדותם", וראה ב"אבי עזרי" שיישב את
דברי הרמב"ם.

אמרו ליה בני יוסף ליהושע: זרעיה דיוסף
לא שלטא ביה עינא בישא, [בזרעו של יוסף
אין שולטת עין הרע].

דכתיב בכרכת יעקב ליוסף: "בן פורת יוסף
בן פורת עלי עין", ואמר רבי אבהו: אל תהי
קורא "עלי עין", אלא "עולי עין", שעולה
הוא על העין שאינה שולטת בו.

רבי יוסי כרבי חנינא, אמר מהכא, מברכתו
של יעקב לבני יוסף אפרים ומנשה אנו
לומדים שאין עין הרע שולטת בהן: "וידגו
לרוב בקרב הארץ", מה דגים שבים מים
מכסין עליהן ואין העין שולטת בהן, אף זרעו
של יוסף, אין העין שולטת בהן.

תו מקשינן על תנא קמא הסובר: יהודה
ראובן שמעון לוי דן ונפתלי, כתובים היו על
האבן האחת, ועל השניה: גד, אשר, יששכר,
זבלון, יוסף, בנימין, ואמר: "וחמשים אותיות
היו [על שתי האבנים כאחד], עשרים וחמש
על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו":

5. הגירסא היא על פי רש"י; ונראה שגירסתו
"בציר חדא הוו" בלי "הני חמשים אותיות",
שאם לא כן אין הבנה לדבריו: "אאבן השניה
קא".

6. כי בשמות שהיו כתובים על האבן השניה, אין
אלא עשרים וארבעה אותיות, כי זבלון נכתב
בוי"ו אחד, ובנימין חסר ברוב מקומות שבתורה.

7. לקמן בעמוד זה מבואר, מתי ולמה הוסיפו לו
אות זו.

8. א. מבואר מדברי הגמרא שאף תנא קמא
מודה ש"כתולדותם", משמע כשמות אשר קרא
להם אביהם; ואף שבגמרא לא נזכר זה אלא

ואמר רבי יוחנן: זה שאמר הכתוב "לעשות מלאכתו" היינו תשמיש, ומלמד ששניהם [יוסף ואשת פוטיפר] לדבר עבירה נתכוונו.

כתיב: "ויבא הביתה לעשות מלאכתו", ופליגי בה בפירוש הפסוק רב ושמואל:

חד אמר: לעשות מלאכתו ממש.

וחד אמר: לעשות צרכיו [לשמש] נכנס, וכרבי יוחנן. (13)

כתיב: "ואין איש מאנשי הבית שם בבית", וכי אטו אפשר, שבית גדול כביתו של אותו רשע, לא היה בו איש?!

תנא דבי רבי ישמעאל:

אותו היום יום הגם היה, והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן על עצמה: "חולה היא" —

ומשום שאמרה בלבה: אין לי יום שניזקק לי

והכתוב אומר באבנים "כתולדותם" כשמות אשר קרא להן אביהן. (9)

אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא:

יוסף שקידש שם שמים בסתר, שנתייחד עם אשת פוטיפר, והעמיד על עצמו וכבש את יצרו, הוסיפו עליו אות אחת [ה"א] משמו של הקב"ה, שנקרא "יהוסף". (10)

ואילו יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא על הים וכמבואר בהמשך הגמרא, נקרא כולו על שמו של הקב"ה, שהרי שם הוי"ה כלול בשמו של יהודה. (11)

ומפרשת הגמרא, היכן קידש יוסף, והיכן קידש יהודה:

א. יוסף שקידש שם שמים בסתר מאי היא? (12)

דכתיב: "ויהי כהיום הזה ויבא [יוסף] הביתה לעשות מלאכתו":

לקרותו כולו על שמו של הקב"ה.

12. ראה מהרש"א ו"עיון יעקב" בביאור השאלה והתשובה, שהרי מעשה יוסף ידוע, ועוד, שפירושו של רבי יוחנן הוא קצת פירוש לסתור.

13. כתבו התוספות, שדרשו כן משום הלשון "ויבא הביתה" שהוא לשון ביאה; וב"יוסף דעת" ציין לשו"ת הרלב"ח [סימן קכו] שכתב, שהיה לחז"ל הכרח לדרוש כן מלשון הפסוקים; וכתב עוד: שאין זה גנאי לצדיק כיון שלבסוף לא יצא הדבר אל הפועל, ואין מחשבה רעה מצטרפת, ואדרבה זכות הוא לו שנתגבר על יצרו.

עוד ציין שם ל"שפת אמת" פרשת וישב,

9. ב"יוסף דעת" ציין ל"תרומת הדשן" רלג, ביאור הגר"א באבן העזר קכט ל, ול"נודע ביהודה" מהדורא תניינא אבן העזר קז, ועוד, שלמדו מסוגיא זו לענין השמות: "בנימין" ו"יששכר" כיצד הם נכתבים.

10. וכן תרגם יונתן בן עוזיאל: עדות ביהוסף: סהדותא על יוסף שויה, דלא קרב לאיתת רבוניה; וראה מה שכתב בזה מהרש"א לעיל י ב.

11. וביאר מהרש"א לעיל י ב: אף על גב שבלידתו נתנה לו אמו לאה את השם יהודה על שם "הפעם אודה את ה'", מכל מקום לא היתה קוראת אותו אלא "אודה", אך השי"ת שם בפיה

יוסף, כיום הזה. (14)

כתיב: "ותתפשהו בכגדו לאמר שכבה עמי":

באותה שעה, באה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון — (15)

אמר לו אביו ליוסף: יוסף! עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפור, ואתה ביניהם, האם רצונך שיימחה שמך מביניהם, ותיקרא "רועה זונות"? דכתיב: "ורועה זונות יאבד הון" [שם טוב שהוא יקר מכל הון].

מיד:

הגמרא מביאה את המשך המעשה בדרך דרש על ברכתו של יעקב [מט כב]: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, בנות צעדה עלי שור. וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים. ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרועי ידיו, מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל".

"ותשב באיתן קשתו", ואמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: ששבה קשתו [שכבת זרעו שהיא יורה כחץ] (16) לאיתנו.

"ויפוזו זרועי ידיו": שנעץ אצבעותיו בקרקע ונסמך עליהן עדי שיתייסר ויטרד ביצרו ויעבור תוקף יצרו, ויצאה שכבת זרע

ול"בן יהודיע", שפירשו את הענין באופן אחר, וחלילה לומר שנתכוין לחטוא.

14. א. נראה שהכוונה היא, שהיות ואין איש בבית יכולה היא לאונסו.

ב. ב"הערות" כתב על דברי רבי יוחנן שאמר "שניהם לדבר עבירה נתכוונו", שהוא כדברי האומר לעשות צרכיו נכנס, שדייקה כן הגמרא ממה שנאמר "כהיום הזה", והיינו שבא ביום זה שאין איש מאנשי הבית שם בבית, "ונתייחד" עם הערוה [ראה לשון רש"י שם]; והרי שמר כל התורה כולה, ואיך נתייחד עם אשת איש, ובהכרח שבא לעשות צרכיו.

ואפילו אם תמצי לומר שלא חשש לאיסור יחוד, מכל מקום כיון שידע שהיא רוצה להחטיאו, וידע שאין איש בביתו ויכנס לנסיון גדול, היה לו להדיר רגלו מנתיבות ביתה, ואם לא חשש לזה אף על פי שהיה "כהיום הזה", בהכרח שלדבר עבירה נתכוין.

15. כתבו התוספות בשם רבי משה הדרשן: כי מאחר שנאמר "ואין איש מאנשי הבית שם בבית", יש לדייק שאיש מאנשי הבית לא היה

שם, אבל מי שלא מאנשי הבית כלומר: חלוק ושונה מתורת אנשי הבית היה שם, וזה הוא דמות דיוקנו של אביו; הוסיפו התוספות בדרך אפשר, כי מאחר שנאמר "שם בבית" משמע, שבבית לא היה, אבל בחלון היה.

ב. ראה ב"גאון יעקב" [על גליון ה"עין יעקב"], מה שהביא בשם המהר"ל בכיאר ענין יוסף ומאמר אביו לו.

ג. ב"הערות" הביא בשם בעלי המוסר, לבאר שאף על פי שבאה אליו דיוקנו של אביו, מכל מקום נקרא "יוסף הצדיק" משום מעשה זה; ומשום שהיה יכול לומר לאביו, הרי יודע אני שהשכטים ידיהם דמים מלאו, שהרי באו להורגו נפש, ואם הם אחר כל מה שעשו עדיין זכות תולה להם ליכתב באבני אפור, אם כן לא יגרע חלקי, ואפילו אם אעשה מה שאעשה עדיין יכתב שמי, ואם לא אמר כן, הרי היתה כאן התגברות גדולה על יצרו.

16. כן פירש רש"י; אבל בתרגום יונתן שם: "והדרת למתב לקדמותא תקוף אברה [הוא קישוי האבר] דלא למשמשא עם רבונתה".

ואפשר שהכל אחד, כי האבר נקרא קשת על

ואף על פי כן יצאו עשרת הנותרים מבנימין אחיו, וכולן בני בנימין נקראו על שמו (20) של יוסף.

שנאמר: "ובני בנימין: בלע ובכר ואשבל וגרא ונעמן ואחי וראש מופים וחופים וארד".

ומפרשת הגמרא כיצד היו שמות אלו על שם יוסף:

"בלע": על שם שנבלע יוסף בין האומות.

ו"בכר": על שם שבכור לאמו היה יוסף.

ו"אשבל": על שם יוסף ששבאו אל.

"גרא": על שם יוסף שגר באכסניא בארץ נכריה.

ו"נעמן": על שם יוסף שהוא נעים ביותר.

"אחי" ו"ראש": אחי הוא יוסף, ויוסף ראשי הוא.

"מופים": [שהיה פיו של יוסף כפי יעקב אבינו, בהלכות שקיבל משם ועבר, מדרש תנחומא].

מבין צפראני ידיו, וזה הוא שאמר הכתוב "ויפוזו" שהוא כמו "ויפוצו" שהצדי והזיין מתחלפין.

"מידי אביר יעקב": מידי אבירותיו של יעקב (17) [שנראתה דמות דיוקנו ליוסף].

"משם רועה אבן ישראל":

א. משם זכה ונעשה רועה, (18) שנאמר: "רועה ישראל – הוא הקב"ה – האזינה, נוהג [הקב"ה] כצאן יוסף", אל תקרי "כצאן" בכ"ף פתוחה, אלא "כצאן" בכ"ף שבאית, כאילו ישראל הם צאנו של יוסף כי הוא הרועה.

ב. ומשם זכה להיות באבן מאבני ישראל.

תניא:

היה ראוי יוסף לצאת ממנו יב שבטים, (19) בדרך שיצאו מיעקב אביו.

שנאמר: "אלה תולדות יעקב, יוסף", ומשמע: תולדות שיצאו מיעקב, כנגדן ראוי לצאת מיוסף, אלא שיצא שכבת זרעו מבין עשרת ציפורני ידיו ושוב לא ילד, ולא היו לו אלא שני בנים.

היהודע" הביא ש"רועה" הוא "ערוה" בהיפוך אותיות.

19. כלומר: בנים, שאי אפשר לפרש "שבטים" ממש, וכמו אפרים ומנשה, שהרי מבואר בהמשך הגמרא שלבסוף יצאו מבנימין אחיו, והרי בני בנימין לא היו שבטים.

20. כלומר: ולכן נקראו על שמו, כי ממנו היו ראויים לצאת.

שם שהוא יורה חץ; אך במדרש רבה פרשת וישב [פרשה פז אות ז על הפסוק: ויהי כהיום הזה]: ר"ש אמר: נמתחה הקשת וחזרה, הדא הוא דכתיב: "ותשב באיתן קשתו", קשיותו.

17. הגירסא בגמרא נכתבה כפי הנראה מדברי רש"י.

18. ב"יוסף דעת" הביא בשם המפרשים, שכנגד "רועה זונות" נעשה רועה לישראל; ובשם "בן

אמרו לו: אם כן (22) יהא יודע בשבעים לשון!

בא גבריאל ולימדו ליוסף שבעים לשון.

לא הוה קגמר יוסף [לא הצליח ללומדם], עד שהוסף לו גבריאל אות אהת משמו של הקב"ה וקראו "יהוסף" — ולמד.

שנאמר: "עדות ביהוסף שמו על ארץ מצרים — ועל ידי זה — שפת לא ידעתי אשמע".⁽²³⁾

ולמחר: כל לישראל דאישתעי פרעה בהדיה, אהדר ליה יוסף, [בכל שפה שדיבר פרעה עם יוסף ענהו יוסף], אבל כי אישתעי איהו [יוסף] בלשון הקודש לא הוה קא ידע פרעה מאי הוה אמר יוסף, [אך כשדיבר יוסף בלשון הקודש לא הבינו פרעה].⁽²⁴⁾

אמר ליה פרעה ליוסף: אנמרין [למדני] לשון הקודש.

ו"חופים": על שם שהוא לא ראה בחופתי, ואני לא ראיתי בחופתי.

ו"ארד": על שם יוסף שירד לבין אומות העולם.

איכא דאמרי: ו"ארד" הוא על שם שפניו של יוסף דומין לוורד.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

בשעה שאמר לו פרעה ליוסף: "ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים", אמרו איצטגניני פרעה לפרעה: וכי אטו עבד שלקחו רבו בעשרים כסף, תמשילהו עלינו?!

אמר להן פרעה לאיצטגניניו: גינוני מלכות [גונוני מלכות] בחכמה גבורה ויופי אני רואה בו, כלומר: אני רואה בחכמתו ותוארו שאין הוא מיחסי עבדים אלא מבני מלכים, ושלא כדין נמכר לעבד.⁽²¹⁾

21. מהרש"א.

22. יש מי שפירש, על פי מה שביאר הגר"א ב"קול אליהו" פרשת וישב, ש"ממשה" היא בכח, ו"מלוכה" היא ברצון העם, ולכן מתחילה שחשבו שהוא רוצה "להמשילם" עליהם, אינו צריך להיות חכם המבין בשבעים לשון; אבל משאמר פרעה שראה בו גינוני "מלכות", ונמצא שרוצה הוא לעשותו "משנה למלך", אם כן צריך שיהא חכם וחשוב כדי שנקבלהו עלינו למלך, ואיה שבעים לשון שהוא יודע.

23. א. ביאר המהרש"א שאין זה סתירה עם מה שאמרו לעיל, שנקרא כן משום שקידש שם שמים בסתר, כי הכוונה כאן היא, שעל ידי שקידש שם שמים בסתר, לכן זכה שבשעה

הצריכה לו, יוסיפו לו ה' משמו של הקב"ה כדי שידע בשבעים לשון, ושעל ידי זה יעלה לגדולה, ואם לא שכבש יצרו באשת פוטיפר, לא היה זוכה לזה; וראה עוד שם.

וב"עיון יעקב" כתב, שמה שאמרו "לא הוה קגמר", היינו אילו היה חוטא באשת פוטיפר, כי העבירה מטמטמת לבו של אדם [כמבואר ביזמא לט], מה שאין כן עכשיו שהוסיפו אות ה"א, שהוא עדות לו שקידש את השם בסתר, לכך היה לבו פתוח ללמוד.

ב. כתב המהרש"א בשם מדרשים, שיש רמז לשבעים לשון בפסוק "עדות ביהוסף שמו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע", שהפסוק מתחיל בע' וגומר בע'.

24. בתוספות הרא"ש הוכיח מכאן, ששבעים

אעלה נא ואקברה אל ביתי ואשובה".

אמר ליה פרעה ליוסף שסירב להרשותו לצאת מארץ מצרים: זיל איתשיל אשבועתך [צא והישאל על שבועתך], והישאר במצרים.

אמר ליה יוסף לפרעה: ואם כן שאתה שואל ממני להישאל על שבועתי לאבי, איתשיל נמי אדירך [אשאל אף על שבועתי לך] שלא לגלות כי אינך יודע לשון הקודש, **ואף על גב דלא ניחא ליה** [אף על פי שאין נוח לך שאישאל].⁽²⁶⁾

ועל כרחו **אמר ליה פרעה ליוסף: "עלה וקבור את אביך כאשר השביעך"**.⁽²⁷⁾

אגמריה ולא גמר [לימדו יוסף את לשון הקודש ולא למד פרעה].

אמר ליה פרעה ליוסף: אישתבע לי דלא מגלית [הישבע לי שלא תגלה שאיני יודע לשון הקודש].⁽²⁵⁾

אישתבע לו יוסף לפרעה שלא יגלה.

לאחר זמן, **כי אמר ליה יוסף לפרעה אחר מות יעקב, בבקשתו שיתן לו ללכת לארץ כנען לקבור את אביו** [בראשית נ ד]: "וידבר יוסף אל בית פרעה לאמר, אם נא מצאתי חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה לאמר. **אבי השביעני לאמר** הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען, שמה תקברני, ועתה

להשיב לו, וראה עוד שם.

26. בשו"ת הריטב"א סימן מג, ובשו"ת הריב"ש [ראה סימן קפו, רפ, שע, וראה עוד שם סימן תנג], כתבו לבאר, שכך אמר לו יוסף: אם דעתך שאפשר להישאל על שבועה שנשבע אדם לחבירו, מבלי ליטול ממנו רשות, אם כן אעשה אף אני כן אף על גב שאין נוח לך, [ראה שם שדחו בזה דברי רבינו תם, שהוכיח ממה שאמר פרעה ליוסף: "זיל איתשיל אשבועתך", שאם לא עשה לו שום טובה, יכול להישאל אף שלא בפניו וברצונו של זה שנשבע לו, ראה שם, וברא"ש בנדרים פרק ט סימן ב, וראה בתוספות כאן].

27. א. לשון "כאשר השביעך" משמע, שאם לא היה נשבע לו לא היו מניחים לו, וזה הוא משום מה שאמר לו יוסף שישאל אף על שבועתו, רש"י בחומש.

ב. ב"מגלת ספר" פרשת ויחי, הסביר על פי המבואר, את לשון הכתוב: "אבי השביעני לאמר", שהוא לשיטת רש"י בכל מקום: "לאמר לאחרים"; והיינו שודאי לא היה צריך יעקב

לשון אינו כולל לשון הקודש, וזה הוא שאמרו חז"ל, ששבעים פרים שמקריבים בסוכות הם כנגד שבעים אומות, וראה עוד בתוספות שאנץ. ביאור הוכחתו היא, משום דמשמע שידע פרעה "שבעים לשון", שהרי לכן תבעו שאף יוסף ידע, ובכל זאת לא ידע לשון הקודש, [וראה מהרש"א]; אבל ממה שכתוב: "ולמדו שבעים לשון" אין להוכיח, שהרי בלאו הכי לא הוצרך ללמדו את כולם, שהרי ודאי ידע יוסף את השפה המצרית אחר שהיה במצרים כמה שנים, וגם, אטו שר המשקים ושר האופים דיברו עמו בלשון הקודש!], ומה שאמרו: "ולמדו שבעים לשון", היינו שהשלים לו לשבעים לשון, ואם כן אפשר שאף לשון הקודש בכלל שבעים לשון, ולכן הוכיח ממה שפרעה לא ידע, וראה "מנחה חריבה".

25. ביאר המהרש"א, שלא חשש פרעה שיוודע שאינו יודע שבעים לשון, כי לשון הקודש אינה בכלל שבעים לשון, אלא משום שגנאי היה לו לפרעה, שיוסף יודע בלשון אחד שהוא לשון הקודש יותר על שבעים לשון, והוא לא ידע

[הדל"ת בצירי והוא כמו בקמ"ץ, דהיינו רודה עליהם; שמשם – בעבור שקפץ לים – זכה בנימין שיצא ממנו שאול שהיה מלך על ישראל].

אל [ה]תקרי "רודם", אלא "רד ים".

והיו שרי יהודה מתקנאים בהם, (1) ורונמים אותם באבנים, שנאמר [בהמשך הפסוק]: "שרי יהודה רגמתם [היו רוגמים אותם], [וכן] שרי זבולון שרי נפתלי?"

לפיכך זכה בנימין הצדיק, ונעשה אושפיוזן [אכסניא] לגבורה שבית קדשי הקדשים בנוי בחלקו, (2) שנאמר: "ולבנימין אמר, ידיד ה' ישכון לבטח עליו, חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכך".

אמר לו רבי יהודה לרבי מאיר: לא כך היה מעשה!

אלא שבט זה אומר: "אין אני יורד תחילה

ב. יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא, מאי היא? (28)

דתניא: היה רבי מאיר אומר:

כשעמדו ישראל על הים ועדיין לא נבקע, היו השבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר: אני יורד תחילה לים, וזה אומר: אני יורד תחילה לים.

א-ז קפץ שבטו של בנימין, וירד לים תחילה.

שנאמר [תהלים סח כה]: "כאשר [ראו] [ישראל] הליכותיך אלהים [בקדושתך בים], הליכות אלי מלכי בקודש. [כי אז] קדמו שרים [קדמו ישראל לומר שירה] אחר נוגנים [ואחריהם המלאכים], בתוך עלמות תופפות [אלו מרים ונערותיה]. במקהלות ברכו אלהים, ה' ממקור ישראל [אף עוברים ממעי אמן אמרו שירה] –

שם [על הים] בנימין [ה]צעיר [נעשה] רודם

הנץ החמה ולא הניחו גדול, אמר לו: "לא אמר לי אלא עד שלש שעות", והקטן אמר: "לא אמר לי אלא עד הנץ החמה", מתוך שהיו עומדין צהובין [זה לזה] ננער אביהן, אמר להן: "בניי! מכל מקום שניכם לא כוונתם אלא לכבודי, אף אני לא אקפח את שכרם", מה שכר נטלו, שבטו של בנימין שירד תחילה לים, שרתה שכינה בחלקו, שנאמר וכו', ומה שכר נטלו שבטו של יהודה, זכה למלכות, שנאמר "שרי יהודה רגמתם", אין "רגמתם" אלא מלכות, שנאמר: "בארין אמר בלשצר, והלבישו לדניאל ארגונוא".

וראה מה שביאר ב"הערות", באיזה אופן דומה הנמשל למשל.

2. וביומא יב א, פירש רש"י: שהיה הארון נתון

להשביע את יוסף שיקיים מצותו, כמו שכתב הרמב"ן בראשית מז לא, אלא שלכך השביעו, כדי שבכוא העת יאמר לפרעה שהשביעוהו, וזה הוא "לאמר".

28. ראה לעיל י ב דמבואר, שהכוונה היא למעשה יהודה ותמר; וראה במהרש"א שם שכתב "וצריך לומר, דהא והא איתא", וראה עוד ב"עיון יעקב" וב"ענף יוסף" מה שכתבו בזה.

1. רש"י בתהלים. ובתוספות הביאו מן התוספתא:

משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים, אחד גדול ואחד קטן, אמר לקטן: "העמידני עם הנץ החמה", אמר לגדול: "העמידני בשלש שעות", בא הקטן להעמידו עם